

İNGİLİZ DEVLET ARŞİVİ (THE PUBLIC RECORD OFFICE)

OSMAN ERSOY

İngiliz Devlet Arşivi'nin Müdürü, dünyanın tanınmış arşivistlerinden olan Hilary Jenkinson'dur. İngiliz devletleri camiasının en büyük ve en mühim arşivi olan The Public Record Office, Londra'nın oldukça merkezine düşen "Chancery Lane, W. C. 2" dedir.

İngilterede, "archive" ve "record", pratikte aynı mânaya gelen iki kelime olup, her ikisi de evrakın muhafaza edildiği yer için kullanılmaktadır. Bütün garp memleketlerinde "archive" kelimesinin kullanılmasına ve bu kelimenin "record" kelimesinden daha umumî ve şümüllü olmasına rağmen, İngiltere'de "record" kelimesi daha çok yaygın bir kelimedir.

The Public Record Office, Büyük Britanya'nın millî arşivi olup, bu memleketin hükûmet merkezinin eski ve yeni arşivlerini ihtiva etmektedir. Bu arşivde vesikalar, Normandiya Dükü, "William The Conqueror"un Hastings Muharebesi (1066) sonunda İngiltere'yi fethetmesiyle başlar. Bu devre ait ilk vesika "Domesday Book" tur ki takriben 1100 tarihlerine doğru yapılmış olup, İngilterenin arazi ve toprak taksimatını gösterir. Böylece mezkûr arşiv, sekiz asırlık bir devre ait muhtelif mevzularda evrakı ihtiva etmektedir.

İngiliz Devlet Arşivi 1838 de alınan bir parlâmento kararıyla o zamana kadar dağınık bir halde, muhtelif yerler ve dairelerde muhafaza edilen evrakın bir mahalde toplanması ve nihayet 1851 de yapılan "Chancery Lane" daki binaya taşınmasıyla vücade gelmiştir. Arşiv, İngiliz kralı veya kraliçesinin himayesi altındadır. Her türlü masrafı hazine tarafından ödenir. Teşkilâtın başında "Lord Chancellor" veya "Master of the Rolls" denilen şahıs bulunur. Fakat arşivde işlerin bilfil yürütülmesinden "Deputy Keeper of the Records" (=Arşiv Müdürü) olan zat mesuldür. Müdür arşivin durumunu her sene bir raporla krala veya kraliçeye bildirir. 1951 raporuna göre arşivde vazife gören (staff) 161 kişi (mütchassis, asistan, kısım şefi, memur, fotoğrafçı, ciltçi, daktilo, temizleyici, hademe) vardır.

Proveniencia (= aslına sadık kalma) prensibine göre tasnif ve tertibi yapılmış olan bu arşiv, 680.000 parça, 3250 sınıf ve 78 gruba ayrılmıştır. Bütün Sınıf ve gupları burada ayrı ayrı tanıtmamızın imkânsızlığı ve biraz da lüzumsuzluğu sebebiyle biz, yalnız Türkiye ve Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili kısımların (görebildiğimiz kadar) hangi grup ve adlar veya sınıflarda olduğunu göstereceğiz.

1 — State Papers (S.P.)' Turkey, 97: Bu kısımdaki vesikaların hepsi Türkiye ile ilgili olup ciltlenmiştir. Cilt ara kapaklarına muhteviyatlarının indeksi (numara, tarih ve kısa hülâsa) daktilo ile kâğıtlar üzerine yazılarak yapıştirilmiştir. Her ciltte ayrı ayrı olan bu listeler beraberce de ciltlenerek arşivin araştırma odasına (Search Room) konmuştur. 1579-1662 yıllarına aittir.

2 — Foreign Office (F. O.), Turkey, 78 gurup numarasıyla İngiltere Dış İşleri Bakanlığında gelen arşivdeki son devirlere kadar Türkiye ile ilgili vesikaları ihtiva eder. 5491 vesikanın mevcut olduğu bu kısımda vesikaların çoğu ciltler halindedir. Ayrıca Foreign Office Arşivi'nin muhtelif kısımlarında aşağıdaki adlar altında bizimle ilgili vesikalar vardır:

Adı	Arşivi	Sınıf Nu.
Correspondence	Foreign Office	195
Letter books	" "	196
Registers	" "	197
Miscellanea	" "	198
Anatolia	" "	222
Batum	" "	223
Serbia	" "	224
Tiflis	" "	225
Beyrut	" "	226
Additional	" "	261
Jerusalem	" "	
(Miscellanea)	" "	291
Cyprus	" "	329
Samsun	" "	336
Confidential	" "	424
İstanbul	" "	441

Bu sınıflardaki vesikalardan bazıları tamir edilmiş ve ciltlenmiş, bazıları, da henüz açılmamış zarf ve mahfazalar içindedir.

Mezkûr arşivdeki çalışmalarımız esnasında tespitini ihmal etmiş olduğumuz bizimle ilgili bazı kısımları bir yazıdan ¹ aynen aşağıya almayı vesikaları tanıtmamızı tamamlaması bakımından faydalı buluyoruz:

“State Papers 102

Royal Letters, Turkey.

61. 1580-1668 (Türkçe Nâme-i Hümâyunlar)

62. 1689-1774 (” ” ”)

State Papers 102

4 (Tasnif edilmemiş bir halde Türkçe vesikalar)

State Papers 105

216 (Consular Archives) Türkçe ve İtalyanca tercümeleriyle; XVIII. yüzyıl başlarına ait.

Treaty Papers, Turkey.

72. 1577-1698

State Papers 108

540 1641 Oct. 28. Original capitulations granted to the English nation as confirmed by Sultan İbrahim I. to Sir Sackville Crow. (Kapitülasyonların Türkçe aslı.)

541 1641 (Türkçe aslından İngilizceye tercümesi).”

İngiliz devlet arşivinin faaliyetini aşağıda görüleceği üzere dokuz kısım üzerinde toplamak mümkündür :

1 — Sekreterliğin çalışması (daire ve muhasebe kısmı dahil) = Work of the Secretariat, Including Establishment and Accounts:

Arşive gelecek ve arşivden gidecek her türlü yazışmanın geçtiği servis burasıdır. Aynı zamanda arşivin muhtelif ihtiyaçlarını, muhasebe işlerini bu kısım görür. Böylece bu kısım arşivin idare mekanizmasını teşkil eder.

2 — Depo Seksiyonunun (Fotoğraf Seksiyonu dahil) çalışması = Work of the Repository Section Including Photographic Section.

¹ Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat : İngiliz Devlet Arşivinde, ve Kütüphanelerinde Türkiye Tarihine ait bazı malzemeye dair. D. T. C. F. Dergisi C. VII, Sayı 1. S. 2 - 3; Yine Profesörün bu mevzu ile ilgili bir yazısı: “İngiltere Devlet Arşivindeki Türkçe Vesikalar.” Tanin. 26. VIII. 1947.

Arşiv binası dört kattır. Her katta birçok çelik odalar vardır. "Strong Rooms" denilen bu odaların içinde hangi memleketten, hangi gruptan ve ne cins vesikalar olduğuna ait listeler asılıdır. Ayrıca, biri, depo seksiyonu şefinin, diğeri araştırma odasında olmak üzere bütün çelik odaların muhtevasını gösterir listeler vardır. Çelik odaları iyi havalarda havalandırmak için kapılar ve pencereler üzerinde hususi tertibat vardır. Havanın rutubet derecesi hususi âletlerle tespit edilir. Rutubetin derecesine göre kapı ve pencereler açılır veya kapanır. Suhu gösterir haftalık grafikler bu kısım şefinin kontrolü altındadır. Odalarda her türlü yangın tehlikesi önlenmiştir. Elektrik boruları, bu odalar içinde vesikaların bulunduğu çelik raflardan ve dolaplardan uzak geçer. Bütün odanın elektrikle alâkasını kesmek için dışında tertibat vardır. Çelik odalardan vesikalar binada mevcut asansör vasıtasıyla alınır. Binada kalörifer tertibatı mevcutsa da depo vazifesini gören bu çelik odalara kalörifer konmamıştır. Rutubetin çok fazla olduğu Londra'da vesikaları arşivde koruyabilmek için vesika mahfazalarını da rutubete mukavim şekilde yapmak zorundadırlar. Eskiden yapılmış olan rafları çeliktendir. Ekonomik olsun diye yeni raflar, "Teak" (= Hint Meşesi) denilen ve Burma'dan getirilen gayet mukavim bir nevi ağaçtan yapılmaktadır. Üstüvane şeklindeki ağaç tomruğunun uzununa biçilmesiyle hasıl olan tahtalar, sırt tarafı üste gelmek ve altlarından atkı ile tutturulmak suretiyle raf olarak kullanılmaktadır. Böylece raflarda esneme önlenmiş oluyor. Vesikaların nev'ine, şekline ve ağırlığına göre raflar ve çelik dolapların şekli muhteliftir. Haritaların, bir iki adamın beraber kaldırabileceği büyüklükte ciltlerin ve "patent" denilen, VIII. Edvard'a kadar İngiliz kiral ve kraliçelerinin seri halinde berat ve fermanlarını ihtiva eden raf ve dolaplar hususiyet arzederler.

Fotoğraf Seksiyonu: Depo Seksiyonuna bağlı olarak çalışır. Bu kısım, asıl binanın yanında sonradan yapılmış, tek katlı baraka şeklinde bir binanın içindedir. Burada, photograph, microphotograph, photostat (negatif), photostat (pozitif) olarak istenildiği zaman vesikaların kopyası hazırlanır. Ayrıca biri İngiliz, dördü Amerikan tipi olmak üzere beş aded mikrofilm makinesi mevcuttur ki bunlarla 1952 yılında Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avusturalya devlet arşivleri için mikrofilm yapılıyordu.

Bir vesikanın fotokopisini isteyen şahıs, evvelâ araştırma odasındaki matbu fişi doldurur, bu işle ilgili memura müracaat eder.

Vesika depodaki yerinden alınıp fotoğraf servisine gönderilirken yerine “fotoğraf servisi tarafından alınmıştır” diye fiş konur. Vesika dönünce de “şu sayfadan şu sayfaya kadar fotokopisi yapılmıştır” diye bir kâğıt eklenir.

3 — Araştırma Odaları (Search Rooms):

Arşiv vesikaları, araştırma yapan herkesin istifadesine bu odalarda arz edilir, bunlar üç odadan ibarettir: “Round Room”, “Long Room or Legal Search Room”, (Bu odada aynı zamanda fotoğraf çekirmek isteyenler için müracaat bürosu vardır), ve üçüncü oda da “Government Room or South Room” dir.

Arşivde çalışmak isteyen yabancılar Hariciye Vekâleti'nin müsaadesini almak mecburiyetindedirler. Araştırma odalarında çalışmaya gelenler bu kısmın giriş kapısındaki deftere isim ve adreslerini tarih koyarak her gün yazarlar. Bu arşive girenleri kontrole yaradığı gibi yapılan istatistiklere de esas olmaktadır. Arşivde sigara kat'iyen içilmez. Yazmak için kurşun kalemde başka bir şey kullanılmaz. Evrakı -büyüklüğüne göre- hususi yapılmış sehpa üzerinde okumak mecburidir. Bütün bu hususlar, yavaş konuşma, her hangi bir şeyi müştereken müzakere edeceklerin bekleme odasına gitmeleri, muhtelif ihtarlar halinde masalar üzerine konmuş ve duvarlara asılmıştır. Kalemler araştırma odalarının dışında hususi mahallerinde açılır. Evrakı sehpa üzerinde açık tutmak, daimî şekilde el dokundurup kirletmemek için meşin keseler içinde müstahil menşur şeklinde ağırlıklar mevcuttur. Araştırmacı istiyeceği vesika için masalar üzerinde duran matbu fişlerin beyaz cinsinden olanını doldurur. Her vesika veya vesika cildi için ayrı bir fiş doldurmak lâzımdır. Okuyucu aynı vesikayı ertesi gün de tetkik etmek istiyorsa, fişin sol tarafını vesikayı iade ederken doldurur. Bu, vesikayı dışarıda muhafaza (Kept out) kısmıdır. Böylece vesika depoya gitmez, ertesi günü okuyucu bu vesika için açık kahve rengi fişten doldurur. Bu fişi gören memur vesikanın depoda değil, dışarıda olduğunu anlar. Vesikanın depodan çıkarılması için, okuyucunun yazdığı fiş, alâkalı memur tarafından diğer iki yapraklı bir fişç, araya kopya kâğıdı konarak yazılır. İki tarafı da aynı olan bu fişin, yarısı depoya gider ve alınan vesikanın yerine konur. Vesikaların depodan geldiği araştırma odası kapısının üzerinde ışığın yanmasından anlaşılır. Depodan gelen veya depoya giden vesikalar asansöre kadar memurlar tarafından elle veya el arabalarıyla taşınır. Vesika yerine döndükten sonra

fişi, bir memur tarafından muayyen bir deftere; vesikanın bu defterdeki sıra numarası, tetkik edenin adı, vesikanın mahiyeti, vesika numarası, vesikanın depodan alınış ve dönüş tarihleri işlenir. Bu defter, vesikaların, dönüşünü kontrol ile günde kaç vesika çıkarıldığı ve arşivin günlük okuyucu sayısını göstermesi bakımından önemlidir.

Araştırma odalarına, arşivdeki vesikaların indeksleri, mufassal katalogları, parlamento kararları, kronikler, kanunlar, kronoloji, tarih, lûgat, topografi, atlas, yabancı arşivler katalogları, arşiv üzerine yazılmış eserler, arşiv rehberleri gibi kitaplar konmuştur.

4 — Tamir ve Ciltleme Seksiyonunun Çalışması = Work of the Repairing and Binding Section:

Bu kısım da asıl binanın yanında baraka şeklinde olan tek katlı binadadır. Burada, iki oda tamir ve bir oda da ciltlenmeye tahsis edilmiştir. Tamir ve ciltleme, bir arşivin asıl ruhunu teşkil eder. Çünkü tamir edilmeyen, harabiden kurtarılmıyan bir arşivden hem istifade edilemez ve hem de bu arşiv, zamanla çürümeye mahkûmdur. Bu kısımda, çok harap olmuş, evrak, harita ve mühürlerin hususi itina ile kurtarıldığını gördüm. Tatbik edilen usuller, tamirde kullanılan kâğıt neveleri,² bizim için tamamiyle yabancı ve arşivlerimizde tatbik edilmeyen hususlardır.

5 — Elimination of Records of Ephemeral Value Accumulating in Modern Court's and Departments: Work of the Inspecting Officer.

Bu kısım, devlet dairelerinden hangi çeşit evrakın geleceği, hangi ve ne cins evrakın ne kadar zaman muhafaza edileceği, imha edilecek evrakın tespiti işleriyle meşgul olur. Arşiv için alınan parlamento kararlarını bu servis tatbik eder.

6 — Publication:

Arşivin neşriyat işini idare eden kısım dır. Arşivde basılacak şekilde hazırlanan eserlerin, "Her Majesty's Stationery Office" de basılması işini temin eder. Kraliçeye takdim edilecek yıllık çalışma raporunu hazırlar. Arşiv rehberlerini hazırlar ve bastırır. Arşivin bütün neşriyatını, "Record Publications, May 3 1st, 1951, H. M. Stationery Office" adlı 68 sayfalık eserde görmek mümkündür.

² Müzeler Umum Müdürlüğüne 1952 yılında verdiğimiz "İngiliz Devlet Arşivi hakkında rapor, umuzla tamir ve ciltlemede kullanılan 8 nevi kâğıt örneği, iki aded evrak isteme fişi ve bir de İngiliz Devlet Arşivi yayımını gösteren bir eseri ekli olarak sunmuştuk.

7 — Editorial Section:

Arşiv katalog ve indekslerini ilmî metodlara göre hazırlar. Bunların basılmasını, basılması mümkün olmayanları da araştırmacıların istifadesine daktilo edilmiş ve ciltlenmiş bir halde bu servis sunar.

8 — Museum :

Mühim olan vesikaların teşhir edildiği kısımdır. Müze, binanın ikinci katında olup biri geniş, ikisi küçük üç salondan ibarettir. Bu müzede daimî ve muvakkat teşhirler yapılmaktadır. Domesday Book, Kırıl ve Kırılıçe Mühürleri, mühim muahedeler, bazı mühim fermanlar daimî teşhirdedir. Muvakkat olarak: 1948 Treaties, 1950 de Naval Records, yine 1950 de Accounting Records, ve 1951 de Exhibition of Illuminated Royal Portraits from the King's Bench Plea Rools gibi her sene geçici teşhirler yapılır. Müzenin basılmış rehberi vardır. Bazı mühim fotoğraf ve vesikalar kart postal olarak müzede satılır. Müzeyi, 1920 de 2951 kişi, 1948 de 10242 ve 1951 de 11818 kişi ziyaret etmiştir.

9 — Library:

Yalnız arşiv memurlarının (staff) istifadesi için kurulmuş bir ihtisas kütüphanesidir. Bu kütüphanede, tarih, kronoloji, arşiv meseleleri, ansiklopedi, lûgat v.s. ye ait fevkalâde güzel koleksiyonlar vardır. Arşivde araştırma yapanlar, yerinde okumak ve hiçbir surette dışarı çıkarmamak şartıyla bu kütüphaneden istifade edebilirler.

İngiliz Devlet Arşivi hakkındaki bu tanıtmayı bitirirken memleketimizde de esaslı bir devlet arşivi kurulması zamanının geldiğini ve hattâ bu işte geç bile kaldığımızı hatırlatmayı faydalı buluyoruz.